

Perustaitotesti käyttäjien näkökulmasta

Tutkimusten mukaan monilla aikuisilla on puutteita perustaidoissaan. **TAIKOJA**-hankkeessa kehitetty **Perustaitotesti.fi** on suunniteltu luku- ja numerotaitojen sekä tietoteknisten taitojen arviointiin. Testin tarkoituksena on kertoa suuntaa antavasti millaiset perustaidot ovat tarpeellisia arjessa toimimiseksi sekä herättää aiheesta keskustelua.

Perustaitotestissä on kaksitoista kysymyskohtaa, joihin tulevat kysymykset vaihtuvat satunnaisesti. Kysymyksiin vastaamalla käyttäjä saa välittömän palautteen omista taidoistaan. Testin suunnittelussa on käytetty kansainvälisen PIAAC-aikuistutkimuksen sisältämiä kysymysmalleja, ja ne on muotoiltu vastaamaan suomalaisen arkielämän tilanteita. Mallin mukaisesti testiin on sisällytetty lukutaitoihin, numerotaitoihin ja tietotekniikan soveltamiseen liittyviä kysymyksiä. Syyskuusta 2017 kesäkuuhun 2021 testiä on käyttänyt yli 30 000 henkilöä, minkä lisäksi kouluttajat ovat hyödyntäneet testiä keskustelunavauksena perustaitojen tarpeellisuudesta. Vuoden 2020 alussa testiin lisättiin kysely, jonne testin tehneet saattoivat jättää omia taustatietojaan. Lomakkeella kysyttiin testin tekijän ikäryhmää, koulutustaustaa sekä harrastuneisuuden tasoa eri perustaitoalueilla.

Käyttäjäkokemusten selvittämiseksi toteutimme keväällä 2021 haastattelututkimuksen, jonka lisäksi keräsimme testiin liittyvää keskustelua sosiaalisessa mediassa. Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää mitä vaikutuksia testillä on ollut, ja millaisia ajatuksia sekä keskustelua testi on herättänyt. Testin tuottamasta datasta saimme määrällistä tietoa testin käyttämisestä sekä testistä suoriutumisesta.

Haastatteluihin osallistui 14 aikuista ikäryhmässä 24-62, joista 6 naisia ja 8 miehiä. Haastateltavien koulutustausta vaihteli ammatillisesta koulutuksesta ylempään korkeakoulututkintoon. Sosiaalisen median aineisto koostui Facebook-kommenteista ja keskustelufoorumien viestiketjuista (yhteensä 78 kommenttia) aikavälillä 2017-2020. Verkossa käyty keskustelu käynnistyi heti Perustaitotestin julkaisemisen jälkeen vuonna 2017 ja aktivoitui erityisesti testin uudistetun version sekä siihen liitetyn tiedotuskampanjan jälkeen vuonna 2020. Aineisto analysoitiin keskittymällä testin vaikutelmista käytävään diskurssiin sekä testin tarkoituksenmukaisuuteen.

Käyttäjädatta noudattelee PIAAC-tutkimuksen linjaa

Testin kävijämäärän lisääntyessä on ollut mahdollista vertailla tilastollisesti eri kysymyksiä sen perusteella, onko niihin vastattu oikein tai väärin. Erityisesti pitkiä tekstejä sisältäneet lukutaitoa testaavat kysymykset ovat olleet testin tehneille vaativimpia. Eroja kolmen perustaidon välillä ei kuitenkaan ole ilmennyt, vaan kaikkiin kolmeen osa-alueeseen oli vastattu oikein 82 - 84 prosenttisesti.

Puolen vuoden aikana yli 3 000 käyttäjää on jättänyt lomakkeelle demografisia tietojaan, joiden pohjalta on ollut mahdollista tarkastella eri ryhmien menestystä testissä. Alustavien tulosten mukaan testissä menestyminen noudattelee PIAAC-tutkimuksen linjaa. Parhaita tuloksia oli eniten ikäjakauman keskivaiheilla 25 - 49 vuotiaiden ryhmissä. Samoin korkea-

asteen tutkinnon suorittaneet saivat hieman muita enemmän hyviä tuloksia, mikä tässä tarkoittaa vähintään yhdeksää oikeaa vastausta kahdestatoista kysymyksestä.

Sen sijaan harrastuneisuus eri perustaitoalueilla, kuten esimerkiksi lukemisen määrä vapaa-ajalla ei tämän aineiston mukaan vaikuttanut tuloksiin. Käyttäjätiedot perustuva aineisto antoi tietoa testin käytöstä vain osittain, joten oli perusteltua kerätä testin käyttäjäkokemuksia haastattelujen avulla.

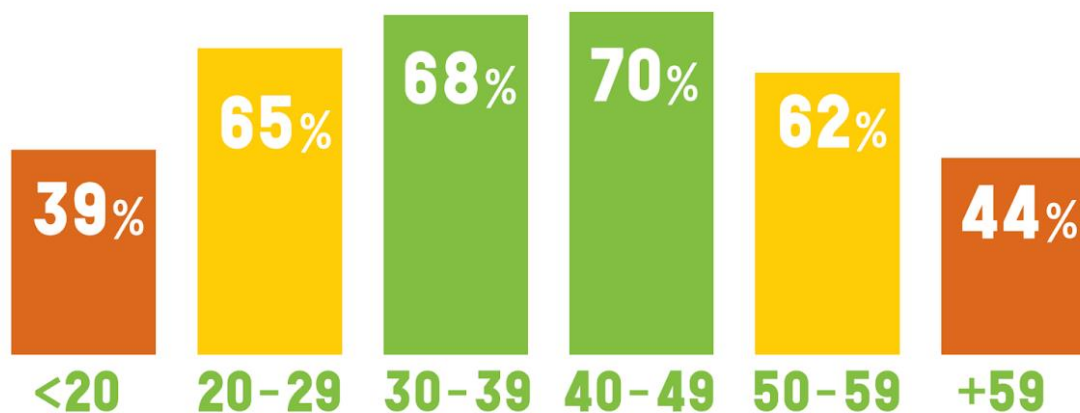

PERUSTAITOTESTI.FI

3000
TESTAAJAA
OTOKSESSA

4 LUKU
NUMERO
ICT
KYSYMYSTÄ/
AIHEALUE

82%
OIKEAA
VASTAUSTA
OTOKSESSA

VÄHINTÄÄN 9 / 12 OIKEAA VASTAUSTA IKÄRYHMITTÄIN

”Ihan hauskanhan tää oli”

Käyttäjien yleisvaikutelma Perustaitotestistä oli myönteinen ja ajatuksia herättävä. Useimmat pitivät testiä selkeänä ja helppokäyttöisenä. Monet tekivät testin mielestään nopeasti, mikä saattoi johtaa hätäisiin vastauksiin. Useimmat kertoivat saaneensa kuitenkin yllättävän hyviä tuloksia. Tuloksia jaettiin myös sosiaalisessa mediassa ja ystävien kesken.

Haastateltavat kuvasivat testiä useimmiten positiivisin sanavalinnoin. Sosiaalisen median keskusteluketjuista löytyy joitakin kriittisiä kommentteja, mutta nämäkin kuvataan yleensä nopeasta suorituksesta johtuviksi virhetulkinnoiksi tai ne jäävät käyttäjän pohdinnoiksi, kuten *”Testi meni päin seiniä. Miten olen voinut pärjätä tähän ikään sähköisillä alustoilla, verkko-oppijana ja -opettajana”*. Muutama haastateltava koki kysymysten muistuttavan koulutehtäviä ja kaipasi lisää käytännönläheisyyttä.

Testin etenemistä pidettiin onnistuneena ja kysymyksiä hyvin arkielämän tilanteisiin kytkeytyvinä. Testin loppuun kootut käyttäjän vastaukset ja vertailu omaan viiteryhmään koettiin hyödylliseksi, tosin kaikki eivät olleet tätä ominaisuutta hyödyntäneet. Hämmennystä aiheuttivat joissain tapauksissa vaihtuvat kysymykset testin eri käyttökerroilla ja muutamien kysymysten tulkintavaikeudet. Tulkintavaikeus liittyi yleensä lausemuotoiluihin, jotka kuitenkin vaikuttivat arkielämään kuuluville: *”Testi näytti miten vaikeaselkoisia asiat on ihan normaali elämässä - - kuten tää tietosuoja-asetuksen vaatima eväste”*.

Monet hakivat kysymyksistä harhauttavia tekijöitä: *”ajattelin, et onko tossa jokin kompa ettei kaikki oo kuvatiedostoja lainkaan - -”* Muutamat tekivät testin myös uudelleen, koska kokivat tehneensä sen hätiköidysti tai halusivat paremman tuloksen.

Testin tekeminen herätti selvästi ajatuksia ja keskustelua perustaidoista, mikä oli testin tavoitekin. Haastatellut kertoivat jakaneensa testiä ystävilleen ja vertailleen tuloksia. Tulosten vertailu oli luontevaa samassa viiteryhmässä, mutta testiä ei välttämättä haluta jakaa henkilöille, joiden koetaan olevan perustaidoiltaan selvästi heikompia. Sosiaalisen median alustoilla anonyymi keskusteluketju aktivoitui nopeasti testin julkaisemisen jälkeen:

”Miten joku ei voi saada tästä täysiä pisteitä?”

”Tein ja sain 12/12. Olisin ollut järkyttynyt jos olisin saanut vähemmän - - Eipä silti, tunnen itsekkin ihmisiä jotka eivät pärjäisi tuossa. Pelottavaa.”

”Piti huolellisesti lukea läpi”

Perustaitotestin kolmesta osa-alueesta lukemista vaativat kysymykset koettiin useimmiten haastavimmiksi, numerotaitoja sisältävät kysymykset joissain tapauksissa vaativiksi, ja tietotekniikan käyttöön liittyvät useimmiten helpoiksi.

Lukeminen vaati pysähtymistä, keskittymistä ja monessa tapauksessa useita lukukertoja. Silmäilemiseen tottunut lukutapa ja keskittymiskyvyn puute haittasi useimpien haastateltujen lukutehtävistä suoriutumista iästä riippumatta. Monet kokivat lukevansa liian nopeasti, kiireessä ja keskittymättä, jolloin luetun ymmärtäminen jää vaillinaiseksi: ” - - *en jaksanut pysähtyä lukeen kunnolla - - sitä lukee muutaman sanan ja arvaa lauseen lopun. Enemmän vauhtii kuin järkee - -*”. Muutamat kertoivat kärsivänsä hahmottamiseen ja keskittymiseen liittyvistä lievistä häiriöistä.

PIAAC-aikuistutkimus määrittelee lukutaidot kirjoitettujen tekstien ymmärtämiseksi ja käyttämiseksi tavoitteiden saavuttamiseksi sekä tiedon ja valmiuksien kehittämiseksi (OECD 2012). Marianne Wolf varoittaa digitaalisissa ympäristöissä yleistyneen silmäilevän havainnoinnin ja lukutavan vaikuttavan aivojen hermoverkkoon. Hermoverkko sopeutuu ympäristön muutoksiin, ja jos ympäristö suosii nopeita ja suurien tietomäärien käsittelyyn sopeutuneita prosesseja, myös hermoverkko uusiutuu vaatimusten mukaisesti. Wolfin mukaan silmäilevä lukutapa ei tavoita tekstin monimutkaisuutta eikä kykene kriittiseen ja keskittymistä vaativaan luetun ymmärtämiseen. (Wolf 2018.)

Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat pysähtymisen ja keskittymisen kehitystarpeenaan. Tutkijoiden mukaan digitaalinen ympäristö lukuisine laitteineen voi tuottaa kognitiivista ylikuormitusta ja sitä kautta informaation prosessoinnin yksinkertaistamista (esim. Wolf 2018). Samalla syntyy uusia lukutapoja; selailua, silmäilyä ja hyperlukemista, jotka saattavat siirtyä netistä myös lehtien lukemiseen ja kuvien katseluun (Herkman & Vainikka 2012).

Silmäilevä (viewing) ja keskittynyt (reading) lukutapa voivat toimia myös rinnakkain ja tilannekohtaisesti. Esimerkiksi opiskelija pohti lukutekniikan eroja mobiililaitteilla selailtavissa sisällöissä ja opiskelumateriaaleissa: ”*kun vaikka TikToken feed syöttää kauheella vauhdilla videoita, sit skrollaa vaan - - siis koenko (lukemisen) vaikeena just tossa kontekstissa, - - pystyn kyllä lukeen vaikka koko artikkelimäjyksen verkossa ilman ongelmia - -*”.

Monisuorittamisen ja keskittymisen vuorottelu ja hallinta ovat tutkijoiden mukaan keskeisiä taitoja, jotka ovat myös opittavissa (Wolf 2018; Kallionpää 2014). Muutamat haastateltavat kertoivat kiinnostavan aiheen pysäyttävän keskittyvään lukemiseen: ”- - *luen usein vaan enkä ymmärrä mitään. Jos alue ei kiinnosta, niin se on vaikeeta. Jos aihe kiinnostaa, niin ymmärrän hyvin.*”

”Iloitsin siitä, että osasin”

Muutamat haastateltavat kertoivat yllättyneensä hyvistä tuloksistaan matematiikan osa-alueella: ”*Iloitsin siitä, että osasinkin matikkaa, on hanskassa ainakin nää perusasiat.*” Tehtävien vaativuus riippui usein niiden liittymisestä henkilön omaan arkielämään, työhön tai opiskeluun. Jos henkilö on tottunut käyttämään laskimia, päässälaskutaito on unohtunut ja laskutehtävät jännittävät. Testin laskutehtävät saattoivat muistuttaa liiaksi koulutehtäviä: ”*Taulukoiden lukeminen on helppoa, joudun töissäkin tekeen. Yleensä osaan hyvin laskea, ihmettelin miksi nyt vaikeeta, ajattelin et olisi helppoa. Koulutehtävät tuli mieleen.*”

Tietotekniikan kysymykset koettiin useimmiten helpoiksi sekä perustaitona tärkeäksi. Vaikka monet suoriutuivat tehtävistä mielestään helposti, haastateltavat pohtivat erityisesti

ikäntyvien tietoteknisten taitojen riittävyyttä. Nuoret miettivät miten omat vanhempansa selviäisivät testistä.

Muutammat kuitenkin yllättyivät tietotekniikan perustaitojen haasteellisuudesta: ” - - oon tehnyt näitä (opettanut) 25 vuotta työkseni, siitä tuli ällistys - - ajattelin et tällä taustalla osaan kaikki.” Oletus kysymysten helppoudesta saattoi johtaa kompastumiseen: ”oletus oli et menee ihan tosta vaan - - kun tuli yksi väärin niin tuli ihan sellainen olo et apua. Vähän noloa, etten osannut sitä hakukonekysymystä.”

PIAAC-aikuistutkimuksen mukaan noin 30 prosentilla suomalaisesta aikuisväestöstä on puutteelliset ja 11 prosentilla hyvin heikot tietotekniikkaa soveltavat ongelmanratkaisutaidot. Ikä ja koulutus ovat merkittävimpiä taitojen kanssa korreloivia tekijöitä. (OECD 2015). Valtiovarainministeriön vuonna 2020 teettämän digitaitokartoituksen mukaan suomalaisten digitaidot älylaitteiden ja digitaalisten palveluiden osalta ovat hyvällä tasolla. Kartoitukseen vastanneista (12 748) älypuhelinia käytti 90,5 % vastaajista ja tietokonetta päivittäin lähes 80% vastanneista. Vastauksissa ilmeni myös huoli ikääntyvän väestön digitaidoista. (VM 2020.)

”Oltava tuki rinnalla”

Perustaitotestin käyttäjätutkimuksemme perusteella testi soveltuu hyvin herättämään keskustelua perustaidoista. Testin käyttäjät peilasivat testin avulla omia taitojaan, ja monet jakoivat testiä ystävilleen. Haastattelemamme henkilöt pitivät testiä lähes kaikille soveltuvana muutamia erityisryhmiä, kuten kielitaidoiltaan heikkoja maahanmuuttajia lukuun ottamatta.

Perustaitotestin pitäisi kannustaa eikä lannistaa. Erityisesti opetuksen ja ohjauksen ammattilaiset painottivat kannustavan tuen merkitystä taidoiltaan heikkojen tapauksessa: ” - - miten välttäisi sen, ettei tää tuottaisi turhautumisen ja epäonnistumisen mentaliteettia.” Vaikka testi tuottaa monille onnistumisen kokemuksia, se voi myös aiheuttaa turhautumisen tunteita taidoiltaan heikoimmille. Näissä tapauksissa haastateltavat eivät jättäisi ketään suorittamaan testiä yksinään, vaan käyttäisivät testiä ohjaajan fasilitoimana.

Aineiston perusteella monet ovat hyvin itsekriittisiä, ja vertailu muihin voi johtaa kilpailullisiin ajatuksiin. Verkkokeskustelussa tulosten vertailu johti myös pohdintoihin: ” - - enemmän olisin huolissani itsestäni jos itsetuntoni olisi sellaisessa jamassa, että tarvitsee jollain tällaisella testillä keulia - - ja samalla mollata muita.” Joillekin kilpailu toimii kannustimena, joillekin negatiivisena ärsykkeenä: ”En edes kehtaa kertoa paljon sain, kun kaikki muut vetää täysiä.” ” - - kun yksi kaveri sai keskiarvotuloksen, niin sanoi et tekee uudestaan.” Kilpailu ja itsekriittisyys välittyy erityisesti nuorempien kommentteissa, ja iäkkäämmät ovat tottuneet selviytymään olemassa olevilla taidoilla: ” - - mulla on tämä lievä hahmotushäiriö, ei ole haitannut - - tulee tää kokemus et ääh, olen tyhmä, mutta olen oppinut pistään kokemuksen omaan lokeroon.”

Aineiston perusteella syntyy vaikutelma, että monet perustaidoiltaan vahvimmat vaativat myös itseltään enemmän ja parempia tuloksia kuin heikommin testistä suoriutuneet, jotka kuvaavat suoriutumistaan lempeämmin ja usein humoristisesti. Taitojen kehittämisen

tarpeet syntyvät selvästi työelämän vaatimuksista ja arjen tilanteista, joihin omien perustaitojen tason halutaan riittävän.

Lähteet

Herkman, J. & Vainikka, E. (2012) Uudet lukemisyhteisöt, uudet lukutavat. Tampereen yliopisto.

Kallionpää, O. (2014) Mitä on uusi kirjoittaminen? Uusien mediakirjoitustaitojen merkitys. Media ja viestintä. 37 (4).

OECD (2015) OECD Skills Studies. Data Policy Reviews of Adult Skills: Finland. Preliminary version. Paris: OECD Publishing.

VM (2020) Digitaitokartoitus. Digitaalinen kysely. Valtiovarainministeriö & Digi- ja väestötietovirasto 31.8. 2020.

Wolf, M. (2018) Skim reading is the new normal. The effect on society is profound.

The Guardian. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/aug/25/skim-reading-new-normal-maryanne-wolf> (1.4. 2021)

Liite

Haastatteluissa käytetty kysymysrunko

1. Miltä perustaitotesti vaikutti osaltasi?
2. Oliko yllätyksiä? Millaisia?
3. Mikä osa-alue oli helpoin, mikä vaikein?
4. Millaisia ajatuksia testin tekeminen herätti?
5. Koetko jotain kehitystarpeita taitojesi suhteen? Millaisia?